

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน – ท้องถิ่น ในด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี จังหวัดยะลา¹

Participation in local community development in the civil society of the elderly in Samakkhi Community, Yala Province

ชัยวัฒน์ โยธี (Chaiwat Yotee)²

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี จังหวัดยะลามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลไกการรวมกลุ่มด้านประชาสังคม และบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของกลุ่มผู้สูงอายุ ชุมชนสามัคคี จังหวัดยะลา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การถอดบทเรียนชุมชนและปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า การรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีได้ใช้กลไก 4 ด้านหลักประกอบด้วย 1) บริบทชุมชน 2) ผู้นำ 3) การสร้างกิจกรรมปฏิบัติการ 4) การประสานงานของกลุ่ม ซึ่งกลไกต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การหลอมรวมกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีไปสู่ความสำเร็จ และกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีได้มีบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การตอบสนองนโยบายของท้องถิ่น และ 2) การขยายฐานกลุ่มเครือข่าย โดยแบ่งเป็น 2 มิติย่อยคือ มิติการขยายฐานของกลุ่มชุมชนภายในและมิติการขยายฐานของกลุ่มชุมชนภายนอก ซึ่งกลไกการรวมกลุ่มและมีทิศทางเคลื่อนด้านประชาสังคมที่มีนัยสำคัญหลายด้าน เช่น ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านคุณภาพชีวิต เป็นต้น

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น, ประชาสังคม, กลุ่มผู้สูงอายุ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี จังหวัดยะลา ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Abstract

Research on the participation in local community development in the civil society of the elderly in the Samakki (unity) community. The objective of this research is to study the dynamic of civil-society integration of the elderly in the unity community in Yala province and to study the role of participation in the local development of the elderly in the unity community in Yala. This research is qualitative research by taking the lessons learned from the community and collaborating with the community. The study indicated that civil society grouping of the elderly in the unity community uses 4 main mechanisms which are 1) community context 2) leaders 3) creation of action activities 4) coordination of groups. These mechanisms are important factors that lead to assimilating the elderly in the unity community to success. The elderly of the united community group has the role of participation in local development in 2 main points which are 1) responding to local policies and 2) expanding the network base by dividing into 2 sub-dimensions, namely the base expansion dimension of internal community groups and the base expansion dimension of external community groups. The mechanism of integration and the driving dimension of civil society has a significant effect on the public in many areas, such as human resource development, community economy, quality of life and mental health of the elderly.

Keywords: Participation, local community development, civil society, the elderly etc.

1. บทนำ (Introduction)

ผู้สูงอายุถือได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดกลุ่มหนึ่งในสังคมทั้งนี้ เพราะ ผู้สูงอายุนั้นเป็นผู้ที่มีฐานเครือข่ายค่อนข้างกว้าง ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากวัยสูงอายุ จะมีเพื่อนหรือผู้รู้จักในทุก ๆ ช่วงวัย หากแต่ในอีกมิติหนึ่งผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้และมีประสบการณ์ มากมายหลากหลายด้าน ผู้สูงอายุในชุมชนก็เช่นเดียวกันมีองค์ความรู้มากมายหลายด้าน อาทิเช่น องค์ความรู้ทางด้านยาสมุนไพร องค์ความรู้ด้านการนวดไทย องค์ความรู้ด้านอาหาร ตลอดจนองค์ความรู้ด้านการดำเนินชีวิต ด้านเศรษฐกิจ ทางด้านการเมืองการปกครอง และสังคม เป็นต้น หากแต่ในอีกมิติหนึ่ง องค์ความรู้ที่มีอยู่มากมายในผู้สูงอายุ สังคมไทยมักมองเมิน ละเลยไม่ให้คุณค่ากับองค์ความรู้หรือ “ภูมิปัญญา” เท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ของผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่นมักมีการผูกโยงองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ หลาย ๆ ด้านและเมื่อ “ภูมิปัญญา” ผสมกับความสามารถบุคคล ก็อาจยกย่องผู้สูงอายุเหล่านี้ได้ว่า “ปราชญ์” ทั้งนี้หากแปลความตามความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา จะตรงกับภาษาอังกฤษว่า Wisdom มีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540) ซึ่งจากความหมายของภูมิปัญญาดังกล่าว หากเรานำมาทบทวนมองถึงความเป็นจริงในเชิงปฏิบัติแล้วเราสามารถพบได้ว่า ภูมิปัญญา หรือ Wisdom สามารถค้นหาหรือพบได้ในท้องถิ่นชุมชน ซึ่งจากความสำคัญของภูมิปัญญาที่ได้กล่าวถึงนั้นนับได้ว่าเป็นการสร้างรากฐานแห่งการพัฒนาประเทศชาติได้อีกรูปแบบหนึ่ง

ปัจจุบันภาครัฐให้ความสำคัญกับประชากรในวัยผู้สูงอายุมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะสถานการณ์ของผู้สูงอายุไทยในปัจจุบันมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยได้ทำการศึกษาถึงผู้สูงอายุไทย (2559) และได้จำแนกให้เห็นถึงสัดส่วนและปริมาณประชากรไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยมีประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมดประมาณ 68.9 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรไทย 65.9 ล้านคน และเป็นแรงงานข้ามชาติอีกประมาณ 3 ล้านคน ในจำนวนประชากรไทยทั้งหมด 65.9 ล้านคน มีผู้สูงอายุที่อายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 11 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.5 ในขณะที่ประชากรรวมของประเทศไทยกำลังเพิ่มด้วยอัตราที่ช้าลงอย่างมาก จนเหลือเพียงร้อยละ 0.4 ต่อปีในปัจจุบัน ประชากรสูงอายุกลับเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่สูงมาก ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นด้วยอัตราประมาณร้อยละ 5 ต่อปี ประชากรอายุยิ่งสูงยิ่งเพิ่มเร็ว ประชากร

อายุ 80 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นด้วยอัตราสูงมากกว่า ร้อยละ 6 ต่อปี ในอนาคตอันใกล้ จำนวนประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นอีกมาก ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคม สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในอีกประมาณ 5 ปีข้างหน้าเมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึง ร้อยละ 20 จำนวนประชากรสูงอายุที่จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในอนาคตเห็นได้ชัดเจนจากการ ที่ประชากรรุ่นที่เกิดเกินกว่า ล้านคนต่อปี ระหว่างปี 2506-2526 (ซึ่งขณะนี้มีอายุ 33-53 ปี) กำลังจะกลายเป็นผู้สูงอายุ ในอีกไม่ช้า อีก 20 ปีข้างหน้า คลื่นประชากรลูกใหญ่นี้จะมีอายุ 53-73 ปี เมื่อนั้น สัดส่วนของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศไทยจะสูงถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวมีความน่าสนใจและเป็นคำถามให้กับสังคมไทยต่อไปว่า หากผู้สูงอายุที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ประชากรวัยแรงงานของไทยที่มีหน้าที่ เกื้อหนุนและพัฒนาชาติมีปริมาณที่ลดลงเนื่องจากอัตราการเกิดของคนในประเทศลดลง ผสมกับประชากรในวัยแรงงานส่วนหนึ่งก็จะกลายเป็นผู้สูงอายุเสียเอง ปัญหาสำคัญ เหล่านี้อาจส่งผลต้องงบประมาณในการดูแลและรักษาสุขภาพ เนื่องจากผู้สูงอายุจะมีการ เปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเสื่อมสภาพด้านร่างกายอย่างต่อเนื่อง หากแต่บทบาทหน้าที่ ต่าง ๆ ของภาครัฐที่มีมากมาย ซึ่งตรงจุดนี้อาจเป็นการยากที่ภาครัฐจะมีบทบาทที่สามารถ เป็นแกนหลักในการดึงพลังสมาชิกในชุมชนและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ร่วมผนึกกำลังกัน ทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง จะมีอยู่บ้างก็ด้วยบทบาทขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังคงดำเนินการด้านสุขภาพผู้สูงอายุในลักษณะตั้งรับ อาทิ มีการ ดำเนินการให้บุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาตรวจร่างกาย ผู้สูงอายุ หรืออาจใช้กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น หากแต่ในมิติด้านอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและจำเป็น อาทิ การเสริมสร้างรายได้ การส่งเสริม ความสามัคคี หรือการส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ท้องถิ่นยังไม่ได้ดำเนินการในลักษณะ ที่เด่นชัดอย่างแท้จริงนัก ซึ่งโดยมากผู้สูงอายุมักถูกมองว่าเป็นวัยที่แก่แล้วแก่เลยไม่สามารถ พัฒนาอะไรต่อไปได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุถูกมองว่าเป็นภาระของสังคม หากแต่เมื่อ พิจารณาในความเป็นจริงดังที่กล่าวไปแล้วในเบื้องต้น ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุยังเป็นสิ่ง ที่มีคุณค่าดั่งนั้นช่วงชีวิตที่สูงอายุยังเป็นช่วงวัยที่มีคุณค่า หากแต่เมื่อสำรวจและพิจารณา ต่อไปในบริบททางสังคมกลับพบว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ขาดหายหรือห่างหายจากเพื่อน และสังคม ซึ่งปัญหาดังกล่าวถือเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระบวนการพัฒนา โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ด้วยปัญหาของการขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

เพื่อนหรือกลุ่ม ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องห่างจากสังคม บริบทดังกล่าวนับเป็นปัญหาส่วนหนึ่งที่สำคัญสำหรับการพัฒนาพื้นที่โดยใช้กลไกการมีส่วนร่วมด้านประชาสังคมผนวกกับภูมิปัญญาของผู้สูงอายุซึ่งเป็นฐานเดิมให้ก่อเกิดสิ่งที่มีคุณค่าให้สังคม ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้กลไกของภาคส่วนที่ 3 หรือ “ประชาสังคม” เป็นกลไกในการขับเคลื่อนสำคัญที่สอดคล้องประสานองค์ความรู้อย่างมีส่วนร่วมและเพื่อหนุนเสริมสังคมภาคสาธารณะและยังเป็นการสร้างชุมชนท้องถิ่นให้พัฒนา ตลอดจนสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดีขึ้น ทั้งนี้ชุมชนสามัคคีเป็นชุมชนแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ในย่านตลาดเก่าในเขตเทศบาลนครยะลา โดยย่านตลาดเก่าเป็นแหล่งรวมความหลากหลายของเขตเมืองทั้งด้าน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หากแต่ชุมชนสามัคคีเป็นส่วนย่อยเล็ก ๆ ที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งของการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่นอยู่เสมอ ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นความน่าสนใจที่น่าจะศึกษา

2. วัตถุประสงค์การวิจัย (Objective)

เพื่อศึกษากลไกการรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี จังหวัดยะลา และเพื่อศึกษาบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของกลุ่มผู้สูงอายุ ชุมชนสามัคคี จังหวัดยะลา

3. วิธีการดำเนินการวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การถอดบทเรียนและปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน ทั้งนี้ตัวผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญที่เก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็นสองระดับ คือข้อมูลระดับปฐมภูมิ (primary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลด้วยคณะผู้วิจัยเองโดยตรง ได้แก่ การวิจัยภาคสนาม ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากการบอกเล่าของผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม และข้อมูลระดับทุติยภูมิ (secondary data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมได้จากเอกสารหรือข้อความที่มีผู้รวบรวมเอาไว้แล้ว ได้แก่ การศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความ วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ สื่อสิ่งพิมพ์ ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ บันทึกการประชุมของชุมชน เอกสารทางราชการ รวมถึงรายงานและบันทึกการประชุมต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งเป็น secondary survey ได้แก่ 1) หนังสือ ตำราที่เกี่ยวข้องกับประชาสังคม การจัดการเครือข่ายชุมชน การจัดการชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาธิปไตยชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมถึงบทความทางวิชาการอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง 2) ข้อมูลเชิงสถิติที่รวบรวมโดยกลุ่มองค์กรของชาวบ้าน อาทิสูนย์ประสานงานชุมชน เทศบาล และเอกสารที่รวบรวมโดยภาครัฐอาทิ สภาพัฒนาการเมืองหรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นต้น 3) ผลงานวิจัยจากส่วนราชการและส่วนบุคคล เช่น วิทยานิพนธ์ เป็นต้น

2. ข้อมูลระดับปฐมภูมิ (primary data) 1) จากข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่ ข้อมูลการรับรู้และความคิดเห็นส่วนบุคคล ทั้งที่มีตำแหน่งทางราชการอย่างเป็นทางการและชาวบ้านที่เป็นแกนนำกลุ่มภายในชุมชน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล 2) จากการสนทนากลุ่มย่อย (focus group) โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจง เช่น กลุ่มแกนนำผู้สูงอายุในชุมชน ประธานกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน รวมถึงสมาชิกกลุ่มที่มีปฏิบัติการภายในชุมชน

3. วิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของ สุกาค์ จันทวนิช (2540) ใน 6 วิธี คือ 1) การจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis) 2) การเปรียบเทียบข้อมูล (comparison) 3) การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction) 4) การตีความข้อมูล (interpretation) 5) การอธิบายสาเหตุและการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล (cause description) 6) การเชื่อมโยงข้อมูลโดยจินตนาการเชิงสังคมวิทยา (sociological imagination)

4. การตรวจสอบข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากสนามวิจัย ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (สุกาค์ จันทวนิช, 2551) 1) ด้านรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การประชุมเครือข่าย และการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) คือ ตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลแตกต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่น่าพอใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ควรเปลี่ยนให้มีผู้วิจัยหลายคน 3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ต่างๆกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

4. ผลการวิจัย (Results)

จากการถอดบทเรียนและการปฏิบัติการร่วมกันกับชุมชนพบว่า การรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี อำเภอเมือง จังหวัดยะลาได้ใช้กลไกหลัก 4 ประการในการหลอมรวมกลุ่ม โดยกลไกดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมเป็นฐานคิดสำคัญ โดยกลไกของกลุ่มผู้สูงอายุด้านประชาสังคมประกอบด้วย 4 ประการดังนี้

1. บริบทชุมชน ชุมชนสามัคคีมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ด้วยจำนวนประชากรในชุมชนมีจำนวนไม่มากจนเกินไป หากแต่มีจำนวนผู้สูงอายุอาศัยอยู่ค่อนข้างมาก คือ มีประชากร 690 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุประมาณ 200 คน (อำพัน รัตนานิกรกาญจน์, 2562) โดยประชากรผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิม ประกอบด้วย 3 วัฒนธรรมหลัก คือ พุทธ อิสลาม และจีน หากแต่วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนดั้งเดิม (โดยเฉพาะมุสลิม) มีวัฒนธรรมในการพบปะกันเพื่อตักน้ำชายามเช้าที่ร้านน้ำชาในชุมชน ซึ่งคนส่วนใหญ่ก็จะเห็นหน้าผัดตากันเป็นต้นตุนดั้งเดิม ทั้งนี้ด้วยย่านตลาดเก่าเป็นเขตเศรษฐกิจทำให้เส้นทางในการติดต่อไปมาหาสู่กันนั้นมีความสะดวก สามารถเดินเท้าหรือใช้ยานพาหนะไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบาย ทั้งนี้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนมีการแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยกันมาหลายชั่วอายุคน คือ ความแตกต่างของการประกอบอาชีพของแต่ละวัฒนธรรม เช่น พุทธรับราชการ รับจ้าง อิสลาม ขายน้ำชา ขายอาหาร ขายกรรณก จีน ขายของโชห่วย ขายข้าวสาร เป็นต้น ซึ่งบริบทดังกล่าวนี้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมของชุมชนหลายชั่วอายุคน

2. ผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญของการเริ่มต้นในการรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี โดยผู้นำของกลุ่มผู้สูงอายุนั้นก่อเกิดมาจากการก่อร่างสร้างตนเองจนเกิดการยอมรับจากสมาชิกให้เป็นผู้นำ โดยผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุเป็นไปในลักษณะของผู้นำเชิงเดี่ยว คือ เป็นผู้นำที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัวและเป็นจุดศูนย์รวมใจของกลุ่ม โดยผู้นำจะคิดและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชน ในเบื้องต้นของการสร้างการยอมรับผู้นำได้แสดงให้เห็นถึงความเสียสละ ทุมเทเอาจริงเอาจัง กล้าหาญเด็ดเดี่ยวกล้าได้กล้าเสีย

ผนวกกับพื้นฐานทางอาชีพเดิมคือ ความเป็น “ครู” ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นทุนสำคัญที่ได้รับ ความเชื่อถือในระดับต้น หากแต่ในระยะแรกของการสร้างการยอมรับจากสมาชิกนั้น ครูต้องอาศัยความอดทน ความเสียสละ และความตั้งมั่นทางความคิดอย่างมากพอสมควร เพราะครูเริ่มต้นจากการเดินเท้าไปทักทายพูดคุยกับทุกบ้าน โดยมุ่งเป้าหมายไปที่ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นคนในวัยเดียวกัน และเป็นฐานความรู้ด้านต่าง ๆ ของชุมชน ในระยะแรกจึงเป็นการ พูดคุยถามถึงสารทุกข์สุกดิบ หากแต่ความสำคัญกลับได้รับบทสะท้อนถึงปัญหาที่แต่ละคน ประสบอยู่ และได้ทราบถึงแนวความคิดและปัญหาของแต่ละบุคคล ครูกลับนำมา ประมวลและผลักดันพลังความคิดที่จะรวบรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ด้านประชาสังคม ทั้งนี้ในระยะแรกของการเดินเท้าไปเยี่ยมเยียนทักทายนั้นหากบ้านใด มีผู้ป่วยครูก็เริ่มจะกระจายข่าวหาสมาชิกไปร่วมเยี่ยมเยียนเพื่อเป็นกำลังใจให้ผู้ป่วย อีกทั้งความสำคัญจากการเดินเท้าของครูยังก่อให้เกิดความเข้าใจ ความศรัทธาและเห็นอก เห็นใจซึ่งกันและกัน ด้วยปัจจัยที่กล่าวมาครูจึงเริ่มได้รับการยอมรับจากสมาชิกและ ก้าวเข้ามาเป็นผู้นำในการสร้างกิจกรรมขับเคลื่อนสาธารณะด้านประชาสังคมของ กลุ่มผู้สูงอายุ

3. การสร้างกิจกรรมปฏิบัติการ จากสภาพปัญหาของความต่างทางวัฒนธรรม กิจกรรมปฏิบัติการจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญและถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนการรวมกลุ่มทำให้สมาชิก ได้ทำความรู้จักกันมีความสัมพันธ์และผูกพันกัน ทั้งนี้กิจกรรมในระยะแรกจะเน้นถึง การสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการสอดประสานวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันของหมู่สมาชิก อาทิเช่น 1) การแข่งขันทำตูปะ³ 3 วัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์และประสานวัฒนธรรมของคนในชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจกัน อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมอาหารและยังสอดประสานวัฒนธรรม ซึ่งกันและกัน 2) กิจกรรมเยี่ยมผู้ป่วยในชุมชน เป็นอีกกิจกรรมที่ทำให้สมาชิกหลอมรวมใจ และหลอมรวมความสามัคคีโดยมิได้แบ่งแยกศาสนา โดยกิจกรรมนี้จะเป็นการรวมตัวกัน ของกลุ่มผู้สูงอายุออกเดินทางไปเยี่ยมเยียนผู้ป่วยในชุมชนซึ่งจากกิจกรรมนี้สามารถ

³ ตูปะ คือ ขนมต้ม ซึ่งเป็นภาษามลายูถิ่นของชาวมุสลิมในเขต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เรียกว่า “ตูปะ” แปลว่าข้าวเหนียว ตูปะ หรือ ขนมต้ม ห่อด้วยใบพ้อ ชาวพุทธมักใช้ทำบุญในวันสารทเดือนสิบ ส่วนชาวมุสลิมมักใช้ในมงคลต่าง ๆ ซึ่งกรรมวิธี การห่อตูปะนั้นจะมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรม พุทธ – มุสลิม

เพิ่มจำนวนสมาชิกของกลุ่มได้อีกจำนวนหนึ่ง 3) กิจกรรมตลาด 200 ปี เป็นกิจกรรมเปิดตลาดในชุมชน โดยให้ผู้สูงอายุทำอาหารพื้นถิ่นออกมาขาย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยมีหลายครอบครัวสามารถกลับมาสร้างรายได้เพิ่มฐานเศรษฐกิจครัวเรือน และที่สำคัญกิจกรรมได้สร้างให้ผู้สูงอายุตระหนักในคุณค่าของตนเองว่ายังเป็นผู้ที่มีศักยภาพมีองค์ความรู้และยังมีความสามารถที่จะพัฒนาท้องถิ่นส่วนรวมได้ จวบจนปัจจุบันกลุ่มผู้สูงอายุยังมีกิจกรรมปฏิบัติการอยู่อย่างสม่ำเสมอ หากแต่การรวมตัวกันมีการพัฒนาขึ้นอย่างมีโครงสร้าง อีกทั้งมีการวิเคราะห์ประเด็นของการพัฒนากลุ่มและสาธารณะร่วมกัน โดยปัจจุบันกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีมีมุ่งเน้นการพัฒนาโดยกลุ่มจะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสุขภาพและการเสริมสร้างรายได้ครัวเรือนของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนและสอดคล้องการแผนการพัฒนาท้องถิ่นที่มั่นคงของเทศบาล ทั้งนี้กิจกรรมปฏิบัติการที่กล่าวถึงนี้เป็นไปได้แสดงออกซึ่งศักยภาพคุณค่า องค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ กิจกรรมปฏิบัติการจึงเป็นกลไกที่ส่งผลโดยตรงต่อบุคคลและสาธารณะ กล่าวคือ บุคคลจะได้รับการพัฒนาทักษะจากการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ภาคส่วนสาธารณะได้รับคุณูปการคือ เมื่อประชาชนรู้จักคุ้นเคยมีความรักความสามัคคีกันมากขึ้นชุมชนก็จะเกิดความสงบสุข ลดการทะเลาะเบาะแว้งลงรวมถึงยังเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงในท้องถิ่นเพราะประชาชนช่วยเป็นหูเป็นตาให้แก่กันและกัน

4. การประสานงานของกลุ่ม ปัจจัยด้านการสื่อสารนับเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดอีกประการหนึ่งของความสำเร็จซึ่งหากปราศจากการสื่อสารและการประสานงานที่ดีแล้วการก่อเกิดของกลุ่มจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ปัจจัยด้านการสื่อสารของกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีนี้นั้นมีพัฒนาการไปในทิศทางที่น่าสนใจ จากในระยะแรกที่ผู้นำเดินเท้าออกไปหาสมาชิกทุกบ้านจวบจนปัจจุบันเหล่าหมู่สมาชิกจะเดินทางเข้ามาพบปะกันที่ศูนย์ประสานงาน ซึ่งตรงจุดนี้แสดงให้เห็นได้ว่าช่องทางในการสื่อสารของสมาชิกผู้สูงอายุเป็นไปในลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งได้ด้วยตัวของตัวเอง ทั้งนี้กลไกการประสานงานของกลุ่มที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มสามารถเชื่อมร้อยกันได้นั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับชุมชน กล่าวคือกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีใช้การสื่อสารทุกรูปแบบ ทั้งในแบบดั้งเดิมคือการเดินบอก “ออกปาก” แจ้งข่าวสาร หรือการใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนช่วย คือการตั้งกลุ่มไลน์เพื่อการสื่อสาร และในปัจจุบันการประสานงานของกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี มีการจดทะเบียนจัดตั้งเป็น

ชมรมผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีตามโครงสร้างอย่างเป็นทางการ โดยชมรมดังกล่าวจะเป็นแกนกลางในการประสานกับกลุ่มสมาชิกภายในและเครือข่ายภายนอก โดยภายในนั้นบุคลากรแกนนำของชมรมจะเป็นแกนกลางในการประสานและบริหารจัดการภายในชุมชน ในส่วนของกลุ่มย่อย ๆ เองก็จะเกิดการประสานงานกันภายในกลุ่มและจะเกิดผู้นำหรือผู้ประสานงานประจำกลุ่มขึ้นมา โดยลักษณะดังกล่าวนี้จะเป็นการสร้างคุณค่าบุคลากรในชุมชนให้มีศักยภาพและสร้างฐานคิดความเสมอภาคให้กับชุมชนอันนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง

จากกลไกการรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุภายในชุมชนสามัคคีสามารถทำให้กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นชมรมที่เคลื่อนไหวภาคประชาสังคมภายในชุมชนนั้นส่งผลต่อ บทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นได้ดังนี้

1. มิติการตอบสนองนโยบายของท้องถิ่น นโยบายการบริหารของเทศบาลนครยะลาอยู่ด้วยกันหลายด้าน และความสำคัญด้านหนึ่งคือนโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งสาระสำคัญประการหนึ่งคือการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการ โดยนโยบายดังกล่าวนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนเป็นกลไกที่นำไปสู่การพัฒนาที่สำเร็จ ชุมชนสามัคคีนั้นมีกลุ่มผู้สูงอายุเป็นฐานในการพัฒนาจึงสามารถตอบสนองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาต่อยอดนโยบายได้อย่างทันทั่วทั้งที่และมีประสิทธิภาพ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งถือเป็นกลุ่มปฏิบัติการในชุมชนมีความเคลื่อนไหวสม่ำเสมอด้วยมีกลไกการรวมตัวและชมรมที่เป็นศูนย์ประสานงานอย่างมีโครงสร้างและมีแบบแผน กล่าวคือ มีประธาน ซึ่งจะเป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐหรือท้องถิ่น คณะกรรมการสามารถจัดสรรบุคลากรหรือสมาชิกของกลุ่มให้ตรงกับงานที่ได้รับมอบหมาย สมาชิกซึ่งเป็นผู้สูงอายุก็สามารถปฏิบัติงานเป็นกลุ่มตัวแทนของชุมชนได้ บริบทดังกล่าวสามารถทำให้ชุมชนรองรับแผนการพัฒนาจากท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ เช่น นโยบายพื้นฐานโดยภาพรวมจากทางเทศบาลที่มีนโยบายป้องกันโรคติดต่อที่เกิดจากยุงลาย และได้มีการจัดกิจกรรมอบรมการกำจัดยุงลายในชุมชน ผลในทางปฏิบัติคือกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีจะมีการแจ้งข่าวสารตามกลไกที่ได้กล่าวมาข้างต้นและได้ส่งสมาชิกเข้าร่วมอบรมและนำความรู้จากการอบรมมาสู่การปฏิบัติอย่างทั่วถึงทุกบ้านในชุมชน ซึ่งในจุดนี้แสดงให้เห็นได้ถึงผลของนโยบายที่มีการสอดคล้องกับการปฏิบัติในภาคชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมายภายใต้นโยบายการพัฒนา

ของเทศบาล ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีก็จะเป็นแกนแกนหรือแกนนำในการขับเคลื่อนกิจกรรมเหล่านี้ลงสู่ชุมชนในวงกว้าง จากที่ได้กล่าวยกตัวอย่างไปแล้วนั้น ผลสืบเนื่องต่อก็คือ ผู้ที่ได้เข้าร่วมอบรมก็จะกลับมาปฏิบัติการถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนต่อไป ซึ่งตรงจุดนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการขยายฐานการพัฒนาชุมชนสาธารณะอย่างมีกลไกและตอบสนองกับวิถีชีวิตของชุมชนเอง ซึ่งจากจุดตรงนี้เป็นความสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นด้านประชาสังคมคือ การที่ประชาชนแสดงออกถึงความเสียสละหรือการปฏิบัติตนในการพัฒนาสาธารณะได้ด้วยความไม่ล่าช้าใจ อีกทั้งยังมีความเต็มใจและภาคภูมิใจที่ได้ทำเพื่อส่วนรวม

2. การขยายฐานกลุ่มเครือข่าย มิติของการขยายฐานเครือข่ายนี้เป็นการเพิ่มขยายเครือข่ายสมาชิกให้ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะ ซึ่งในจุดนี้สามารถพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็นหลักดังนี้

1) มิติการขยายฐานของกลุ่มชุมชนภายใน กลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีเป็นแกนหลักของการพัฒนาสาธารณะในลักษณะต่าง ๆ ภายในชุมชน ทั้งในมิติของการคิดการพัฒนาด้วยตนเอง หรือ การสนองรับนโยบายจากท้องถิ่นมาสู่การปฏิบัติ โดยกลไกการพัฒนาส่วนใหญ่จะผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งหากจะพิจารณาถึงบทบาทของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงหลายประการ เช่น การพัฒนาคน หรือทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีคุณค่า กล่าวได้ว่า กลุ่มผู้สูงอายุเป็นแกนแกนที่ทำให้กลุ่มคนในชุมชนสามารถเชื่อมร้อยกันได้ในทุกช่วงวัย โดยปัจจุบันกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชนสามัคคีมีอยู่พอสมควรและมีผสมผสานกันในทุกช่วงอายุและสามารถข้ามความเป็นสมาชิกระหว่างกลุ่มได้อีกด้วย โดยบางคนเป็นสมาชิกมากกว่า 5 กลุ่ม และบางคนอายุยังไม่ถึง 60 ก็เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ มาร่วมทำงานทำกิจกรรมกับกลุ่มด้วยเช่นเดียวกัน หรือบางคนเป็นเจ้าหน้าที่ตามโครงสร้างของรัฐ เช่น อสม. ในยามไม่ปฏิบัติหน้าที่ก็จะเข้ามาเป็นสมาชิกร่วมกลุ่มทำกิจกรรม ดังนั้นชุมชนสามัคคีจึงมีการขยายกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะอีกหลาย ๆ กลุ่ม หากแต่กลุ่มผู้สูงอายุยังเป็นฐานหรือแกนแกนสำคัญของการพัฒนากิจการสาธารณะ

2) มติการขยายฐานความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก มิตินี้เป็นมติสำคัญในการขยายฐานเครือข่ายด้านประชาสังคมในท้องถิ่นคือ กลุ่มผู้สูงอายุ หรือชมรมผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี จะเป็นแม่ข่ายหลักของการพัฒนาผู้สูงอายุภายใต้การบริหารของเทศบาลเมืองทั้งหมด โดยเทศบาลนครยะลาได้ยกให้ชุมชนสามัคคีเป็นตัวอย่างและใช้บุคลากรผู้สูงอายุจากชุมชนสามัคคีเป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุในเขตเทศบาล กล่าวคือชุมชนสามัคคีจะเป็นแม่ข่ายหลักในการพัฒนาผู้สูงอายุในทุกด้าน โดยแกนนำผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีก็จะไปเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนอื่น ๆ อีกทั้งในการกำหนดนโยบายของเทศบาลนครยะลา (ส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ) แกนนำผู้สูงอายุของชุมชนสามัคคีก็ต้องเข้าไปร่วมในการคิด กำหนดนโยบายของท้องถิ่นด้านผู้สูงอายุครบวงจร จากความสำคัญในจุดนี้ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุได้สร้างสัมพันธ์กันข้ามเขตชุมชน ซึ่งก็เป็นการขยายฐานกลุ่มผู้สูงอายุให้ทำกิจกรรมด้านประชาสังคมในภาพกว้างร่วมกันมากขึ้น อาทิเช่น กลุ่มผู้สูงอายุได้มีการจัดตั้งกลุ่มนางรำ โดยผู้สูงอายุจากหลาย ๆ ชุมชนมารวมตัวกันและร่วมฝึกซ้อมร่วมกันเพื่อการแสดงในงานต่าง ๆ ในนามเทศบาลนครยะลา ตรงจุดนี้สามารถสร้างความภาคภูมิใจและสร้างคุณค่าให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเป็นอย่างมากทั้งนี้ยังเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตและทำให้ร่างกายแข็งแรงอีกด้วย

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นบทบาทของกลุ่มผู้สูงอายุหรือชมรมผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีที่ได้ขับเคลื่อนการพัฒนาสาธารณะในท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญในหลายด้าน ได้แก่ ด้านคุณภาพชีวิตและด้านสุขภาพจิตของผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไปให้มีความแจ่มใสมีความสุขมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยสะท้อนภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ให้คนรุ่นหลังได้คิดพัฒนาต่อยอดและสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่นให้เจริญเติบโตได้ และที่สำคัญสูงสุดคือการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่าในตนเองมากขึ้น ผู้สูงอายุไม่มีความคิดว่าตนเองไร้ค่า และกลุ่มคนหนุ่มสาวที่ยังมีกำลังก็ได้นำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาพิจารณาปฏิบัติต่อยอดทางเศรษฐกิจ ช่วยเหลือตนเองให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น อันส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อีกทั้งยังหลอมรวมวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและน่านาสังคมไปสู่ความสงบสุขในที่สุด

5. อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

จากการศึกษาแสดงให้เห็นได้ถึงความสำเร็จในการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี ซึ่งส่งผลต่อบทบาทการเข้าไปร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นด้านประชาสังคม ทั้งนี้หากพิจารณาถึงความสำเร็จของการใช้กลไกการรวมกลุ่มแล้วสามารถพิจารณาได้ว่าการใช้กลไกดังกล่าวยึดหลักการมีส่วนร่วม ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติของการพัฒนาด้านประชาสังคม ซึ่งหากขาดการมีส่วนร่วมแล้วงานด้านประชาสังคมจะไม่มีทางเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้จากปัจจัยทั้ง 4 ประการที่กลุ่มผู้สูงอายุได้นำมาปฏิบัตินับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์และหลอมรวมผู้สูงอายุในชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ บริบทด้านพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐานประการหนึ่งที่จะนำพาการรวมกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งกรณีชุมชนสามัคคีประชาชนมีการพบปะกันในการตักน้ำชายามเช้าตามวิถีชาวมุสลิมหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวมุสลิม อีกทั้งชุมชนตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองการไปมาหาสู่สามารถเข้าถึงได้ง่าย และข้อสังเกตที่น่าสนใจด้านพื้นที่อีกประการหนึ่งคือสัดส่วนของจำนวนผู้สูงอายุในชุมชนสามัคคีนั้นมีจำนวนมาก ถึง 200 คนจากประชากร 690 คน ซึ่งในจุดนี้กล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยเอื้อต่อการสร้างกลุ่มผู้สูงอายุอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้กิจกรรมปฏิบัติการส่งผลให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อกันโดยเริ่มตั้งแต่การทำความรู้จักและสนิทสนมกันมากขึ้นเป็นลำดับ และเกิดการยอมรับซึ่งกันและกันทั้งทางด้านความคิด การปฏิบัติ การเป็นผู้นำและผู้ตาม อีกทั้งยังเป็นการหลอมรวมวัฒนธรรมความต่างของคนในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น คุณลักษณะดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ จินตวีร์ เกษมสุข (2557) ที่ให้ทัศนะเรื่องหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน Public Participation Approach ว่าความเป็นชุมชนที่กินได้จะเกิดขึ้นได้ หากสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนภายในชุมชนนี้เอง จะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพลังภายในให้กลายเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง” ได้ กล่าวคือ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำร่วมพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาของชุมชนของตนเอง และหากพิจารณาเชิงลึกถึงกลไกของการรวมกลุ่มผู้สูงอายุชุมชน

สามัคคีที่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มและสามารถเป็นพลังชุมชนที่ขับเคลื่อนท้องถิ่น และภาคประชาสังคมได้นั้น ต้องอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมในหลายมิติ เช่น บริบทชุมชน ผู้นำ การสร้างกิจกรรมปฏิบัติการ และการติดต่อสื่อสาร เป็นสำคัญ ซึ่งจากการปฏิบัติ ในจุดนี้มีความสอดคล้องกับความหมายของการมีส่วนร่วมที่ ฅวลวดี บุรีกุล (2548) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในหลายมิติ คือ การมีส่วนร่วมในมิติของความลึก หมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้หวังให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัว และตอบสนองต่อโครงการพัฒนา สนับสนุน ความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น ให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ ดำเนินการร่วมรับผลประโยชน์ ประเมินผลโครงการนั้นๆ ได้เข้าร่วมในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง มีทั้งสิทธิ และหน้าที่ในการแก้ปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบ เพื่อการระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแท้จริง หมายถึง มีความคิดริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายาม การมีส่วนร่วมคือ การที่ได้มีการจัดการเพื่อความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรในสภาพสังคมนั้นๆ จากการมีส่วนร่วมในหลายมิติที่กล่าวมาส่งผลต่อกลุ่มผู้สูงอายุและชุมชนท้องถิ่นคือ การสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชน ผลจากกิจกรรมทำให้ชุมชนได้รู้ว่าสมาชิกของชุมชนหลาย ๆ คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุมีองค์ความรู้และมีศักยภาพในการสร้างสรรค์งานหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้เรื่องอาหาร ซึ่งผลสะท้อนจากกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนมีองค์ความรู้และสามารถทำขนมพื้นบ้านได้เกือบร้อยชนิด ซึ่งจากจุดนี้สามารถเป็นฐานเศรษฐกิจชุมชนได้ และในปัจจุบันองค์ความรู้ดังกล่าวได้ถูกผลักดันต่อยอดสู่การปฏิบัติจริง โดยลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดของดวงพร หุ่นตระกูล (2550) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมที่แสดงออก ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมมักพบเป็นการมีส่วนร่วมในแรงงาน การสมทบอุปกรณ์ ร่วมประชุม การร่วมเป็นสมาชิก อีกทั้งยังสอดคล้องกับการเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้น ของ ฅวลวดี บุรีกุล (2548) ที่ให้ทัศนะว่า ขั้นที่ 1 มีส่วนร่วมในการวางแผน ขั้นที่ 2 มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ขั้นที่ 3 มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ขั้นที่ 4 มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล โดยในแต่ละกลไกในทางปฏิบัตินั้นผู้นำและแกนนำต้องคำนึงถึงการใช้จิตวิทยาเป็นกลไกเหตุผลสำคัญที่จะทำให้กลุ่มสามารถรวมกันเป็นผลสำเร็จได้

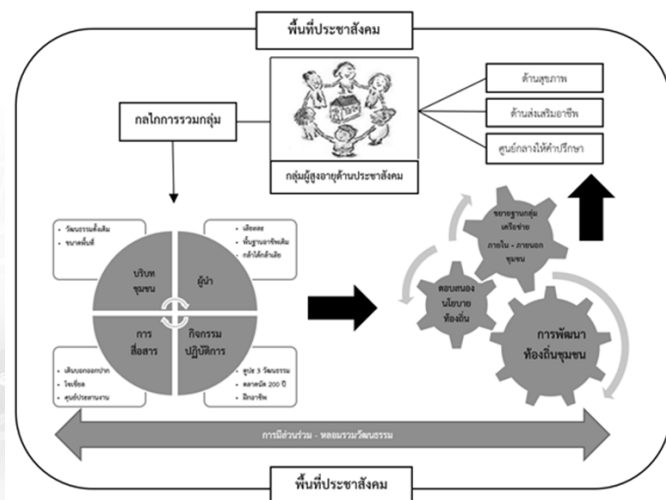
อาทิเช่น การเข้าใจวัฒนธรรม การศรัทธาในตัวผู้นำ เป็นต้น ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้สอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิทยาสังคม โดยมีมุมมองถึงพฤติกรรมและการกระทำทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับซิงก์ฮอลล์ (Singhal, 2001 อ้างถึงใน ปาริชาติ สถาปิตานนท์และคณะ, 2549) ที่กล่าวถึงการจำแนกเป็นการกระทำทางสังคม 4 ขั้นตอนคือ 1. การกระทำที่มีเหตุผล (Rational) 2.การกระทำเกี่ยวกับค่านิยม (Value) 3. การกระทำตามประเพณี (Traditional) 4. การกระทำที่แฝงด้วยความเสนาหา ซึ่งหากเป็นเช่นนี้แล้วกลุ่มก่อนของชุมชนก็พร้อมที่จะทำงานเพื่อสาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ หรือเรียกได้ว่าการขับเคลื่อนด้านประชาสังคม คุณลักษณะเช่นว่านี้มีลักษณะสอดคล้องกับประเวศ วะสี (2536) ที่นิยาม“ประชาสังคม” คือ ภาคประชาชนหรือภาคสังคม ได้แก่ ประชาชน ชุมชน หมู่บ้านหรือ องค์กรประชาชน ที่มีคุณลักษณะคือ มีความเข้มแข็ง มีความรัก ความเอื้ออาทร มีมิตรภาพ และการ เรียนรู้ ร่วมกัน ซึ่งเกิดจากกระบวนการที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติเดียวกันและมีการจัดการในระดับกลุ่ม จนเกิดมีพลังมากพอที่จะสร้างสรรค์คุณภาพให้เกิด “สังคม สมานภาพ” ได้ นั่นคือ เกิดความสมดุลระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน ขึ้น

6. สรุปผลการวิจัย

การรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุ ชุมชนสามัคคี จ.ยะลา ใช้ฐานคิดการมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญในการหลอมรวมกลุ่มเป็นผลสำเร็จ โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ากลไกในการหลอมรวมสมาชิกในชุมชนสู่การเป็นกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อขับเคลื่อนงานประชาสังคมนั้น อาศัยปัจจัย 4 ประการหลักคือ 1) ด้านบริบทชุมชน 2) ด้านผู้นำ 3) ด้านการสร้างกิจกรรมปฏิบัติการ และ 4) ด้านการประสานงานของกลุ่ม ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 ด้านหลักนี้ เป็นกลไกของการมีส่วนร่วมที่ใช้ในการรวมกลุ่มนั้นเกิดจากปัจจัยของการปฏิบัติที่มุ่งเป้าให้ความสำคัญไปที่การหลอมรวมทางวัฒนธรรม ซึ่งการหลอมรวมดังกล่าวนี้สร้างมาจากการทำกิจกรรมกลุ่มที่สมาชิกมีสถานะทางสังคมและนับถือศาสนาต่างกันเข้ามาปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดการพูดคุยเจรจาปรึกษาหารือจนเกิดความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจซึ่งกัน และเกิดความรักความผูกพันต่อกันส่งผลให้การหลอมรวมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น โดยคุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง และสามารถสร้างงานภาคประชาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพอันส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นหลาย ๆ ด้าน ในส่วนของบทบาทการ

เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของกลุ่มผู้สูงอายุ ชุมชนสามัคคี แสดงให้เห็นได้ 2 ประเด็นหลักคือ 1) การตอบสนองนโยบายของท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น เพราะหากชุมชนไม่มีความพร้อมในการที่จะรองรับการพัฒนาจากนโยบายที่ท้องถิ่นจัดสรรมา ท้องถิ่นก็จะพัฒนาไปได้อย่างยากลำบาก ซึ่งในจุดตรงนี้ทางกลุ่มผู้สูงอายุก็จะเป็นฐานในการรองรับการพัฒนาด้านนโยบายของท้องถิ่น 2) การขยายฐานกลุ่มเครือข่าย มิติของการขยายฐานเครือข่ายนี้เป็นการเพิ่มขยายเครือข่ายสมาชิกให้ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะ ซึ่งประกอบด้วย 2.1) มิติการขยายฐานของกลุ่มชุมชนภายใน อันเป็นการเสริมสร้างและขยายฐานกลุ่มสมาชิก โดยสามารถดึงดูดบุคคลอื่น ๆ หรือช่วงวัยอื่น ๆ ในชุมชนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะ ซึ่งเป็นการเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนภายในให้สอดคล้องการพัฒนาท้องถิ่นด้านสาธารณะ 2.2) มิติการขยายฐานความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก มิติดังนี้เป็นมิติสำคัญในการขยายการพัฒนาในระดับท้องถิ่น กล่าวคือ กลุ่มผู้สูงอายุ หรือชมรมผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี จะเป็นแม่ข่ายหลักของการพัฒนาผู้สูงอายุภายใต้การบริหารของเทศบาลเมืองทั้งหมด

จากที่กล่าวมาสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กลไกการรวมกลุ่มที่ส่งผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนด้านประชาสังคม
ที่มา : จากการวิเคราะห์

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาดังกล่าวพบว่า ความสำเร็จของการรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นถึงกลไกการขับเคลื่อนการรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลสัมพันธ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นชุมชน ทั้งนี้จากผลการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะต่อกลไกการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนารูปแบบและภาคส่วนประชาสังคมให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้นใน 2 ประเด็น ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

กลไกความสำเร็จในการรวมกลุ่มด้านประชาสังคมของผู้สูงอายุอยู่ที่ตัวผู้นำและกิจกรรมปฏิบัติการ ซึ่งในจุดนี้ทางกลุ่มหรือชมรมควรวางโครงสร้างจำนวนของตำแหน่งในการบริหารจัดการให้ชัดเจน และผู้เป็นกรรมการส่วนกลางควรมาจากการเลือกของกลุ่มสมาชิกย่อย ๆ แต่ละกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับฐานวัฒนธรรมชุมชน ตำแหน่งต่าง ๆ ในส่วนกลางของชมรมควรมีสัดส่วนของบุคคลตามวัฒนธรรม (มุสลิม-พุทธ-จีน) อย่างเท่า ๆ กันหรือใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อันเป็นการลดการเป็นผู้นำเชิงเดี่ยวหรือผู้นำรวมศูนย์และทางชมรมผู้สูงอายุควรสร้างกิจกรรมปฏิบัติการโดยคำนึงถึงการประสานวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอเพื่อการเสริมสร้างความเข้าใจและดำรงไว้ซึ่งความเข้มแข็งของกลุ่มอยู่เสมอ

2) ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

เทศบาลนครยะลาควรนำรูปแบบกลไก ของการก่อเกิดกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคีมาวิเคราะห์และหนุนเสริมขยายฐานการปฏิบัติให้กับชุมชนอื่นในเขตเทศบาลเพื่อสอดคล้องกับการบริหารจัดการของท้องถิ่น

8. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgment)

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ผู้วิจัยขอขอบคุณชาวบ้านชุมชนสามัคคีทุกท่านสำหรับการให้ข้อมูล และขอคุณครูอำพัน รัตนานิกรกาญจน์ ผู้นำกลุ่มคนสำคัญที่คอยเป็นธุระให้คณะวิจัยในทุก ๆ เรื่องเมื่อเราลงพื้นที่ ซึ่งทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

9. รายการอ้างอิง

- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาไทย**. สืบค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2562, จากเว็บไซต์:
<https://6222laksika.wordpress.com/%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%A2/>
- สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยได้ทำการศึกษาถึงผู้สูงอายุไทย. (2559). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี พ.ศ. 2559**. สืบค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2562, จากเว็บไซต์:
<https://thaitgri.org/?p=38427>
- สุภางค์ จันทวานิช. (2540). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 7)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุภางค์ จันทวานิช. (2551). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 8)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อำพัน รัตนานิกรกาญจน์. (20 กันยายน 2562). **สัมภาษณ์**. ประธานกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนสามัคคี จังหวัดยะลา.
- จินตวิทย์ เกษมสุข. (2557). **หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงพร พุ่มตระกูล. (2550). **การพัฒนาบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา ที่ศูนย์สุขภาพชุมชนแห่งหนึ่ง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). **การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการ**. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์และคณะ. (2549). **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จาก แนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประเวศ วะสี. (2536). **แนวคิดและยุทธศาสตร์ สังคมสมานภาพและวิชา**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดิมทอง.